

ECONOMIST
IMPACT

Трекер реформ в Україні: економічні реформи

За підтримки

Schweizerische Eidgenossenschaft
Confédération suisse
Confederazione Svizzera
Confederaziun svizra

Swiss Confederation

**Ukraine Recovery
Conference**
4-5 July 2022 – Lugano, Switzerland

About the report

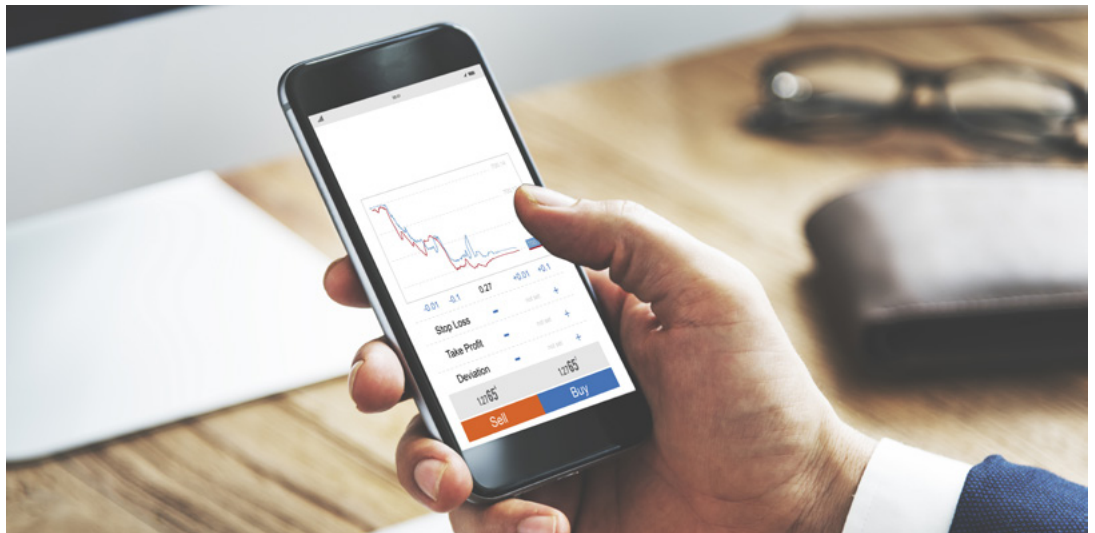
Maintaining momentum in Ukraine's ambitious reform programme will be essential to the nation's recovery after the war. With the aim of stimulating and supporting discussion on this matter at the 2022 Ukraine Recovery Conference (URC), Economist Impact presents the *Ukraine Reform Tracker*.

The *Ukraine Reform Tracker* analyses the state of reforms across four key areas: **economic reforms, environmental and energy reforms, social reforms and governance reforms** (mirroring the key themes of the 2022 URC). Economist Impact has produced a policy brief for each reform area, with an assessment of: 1) reform progress since 2014; 2) the resilience of reforms in 2022, in particular given the stresses of the ongoing war with Russia; and 3) the outlook for reform, with a focus on the role that reforms will play in facilitating Ukraine's recovery. These policy briefs are accompanied by an interactive data story that visualises the key trends in Ukraine's reform progress since 2014.

Importantly, the *Ukraine Reform Tracker* does not attempt to provide a wholly comprehensive account of every reform that has been implemented in Ukraine since 2014. Instead, the tracker focuses on the most salient components of Ukraine's reform programme, which will best support an understanding of the contribution of reform to Ukraine's past, present and future development.

ПРОГРЕС РЕФОРМ з 2014 року

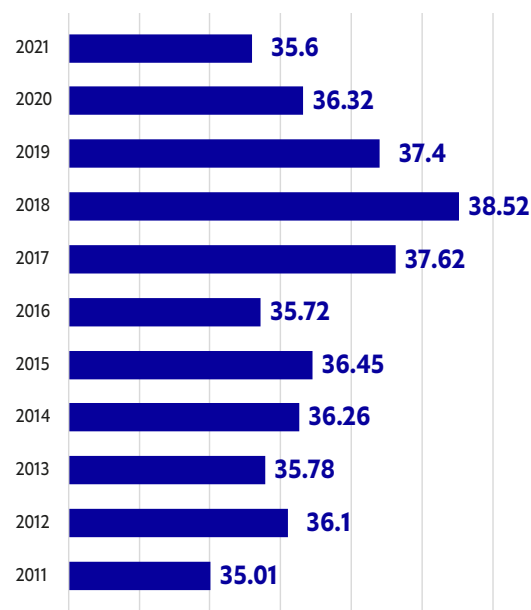
Економічні показники України мають тенденцію до зростання після економічної кризи 2014-2015 років (за винятком порушення тренду, викликаного пандемією в 2020 році). Зростання реального ВВП в середньому становило 2,9% протягом 2016-2019 років і повернулося до зростання в 3,4% у 2021 році після скорочення під час пандемії. Середня заробітна плата також стабільно зростає з 2014 року, хоча зайнятість має тенденцію до зниження. Останніми роками Україна досягла багатьох успіхів у реформуванні своєї економіки. Реформи бізнес-середовища зосереджені на покращенні конкуренції, раціоналізації системи оподаткування, стимулюванні внутрішніх інновацій та залученні більших потоків прямих іноземних інвестицій. Реструктуризація та розвиток фінансового сектора України також є ключовим напрямком реформи з 2014 року, щоб покращити доступність та достатність фінансової системи та підтримати зростаючу інтеграцію у світові фінансові ринки. Наступні уряди так само докладали зусиль для перенаправлення торговельних операцій України, збільшуючи обсяги експорту та диверсифікуючи торговельних партнерів.

Бізнес-середовище

Конкуренція була вічною проблемою в бізнес-середовищі України. Починаючи з 2014 року, уряди взялися вирішувати це питання шляхом посилення повноважень Антимонопольного комітету України, раціоналізації збиткових державних підприємств (ДП) та сприяння належним чином врегульованій приватизації, коли це доцільно¹. Покращення для діяльності приватних підприємств знайшли відображення в оцінці приватних підприємств “Індекс трансформації Бертельсманна” для України (показник в межах ширшого індексу трансформації, який визначає рівень дозволеності та захищеності діяльності приватних компаній), який стабільно покращувався – з 6/10 у 2014 році до 8/10 у 2021 році (дещо вище, ніж в інших країнах регіону, таких як Молдова та Грузія, і на одному рівні з Вірменією)². Проте, незважаючи на досягнутий прогрес, невелика кількість потужних підприємств з політичними зв'язками продовжує домінувати в багатьох галузях³. Цей фактор перешкоджає покращенню оцінки України в індикаторі EIU (Economist Intelligence Unit), який вимірює політику щодо приватного підприємництва та конкуренції (в межах рейтингу бізнес-середовища). Україна отримала 3,3/10 балів у 2014-2019 роках, а потім опустилася до 3/10 до 2021 року⁴. Зокрема, EIU посилається на проблеми з дерегуляцією та конкуренцією, які ще потребують вирішення, як-от постійне втручання держави та затяжна історія олігархії.

Глобальний інноваційний індекс

Уряд також провів обмежені реформи податкового адміністрування України, намагаючись зробити його більш стабільним і справедливим. Було досягнуто обмеженого прогресу в покращенні комплаєнсу (дотримання вимог) платниками податків шляхом просування електронного урядування (дозвіл здійснювати платежі через додаток “Дія”) та децентралізації процесів оподаткування, де це можливо. Цей прогрес знайшов відображення в зростанні показника EIU-рейтингу податкового режиму з 3,3/10 у 2014 році до 4/10 у 2021 році⁵. Доволі несуттєве покращення зумовлене відсутністю прогресу в інших сферах податкової реформи, зокрема прозорості в корпоративному оподаткуванні.

¹ <https://www.oecd.org/corporate/SOE-Review-Ukraine.pdf>

² <https://bti-project.org/en/?cb=00000>

³ <https://documents1.worldbank.org/curated/en/368301553112891891/pdf/135463-WP-P169603-PUBLIC.pdf>

⁴ Рейтинг оцінки стану бізнес-середовища EIU

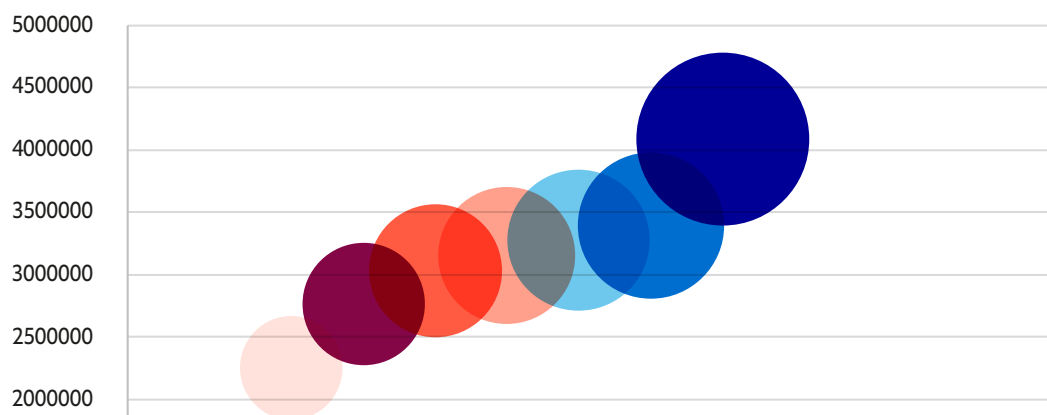
⁵ Рейтинг оцінки стану бізнес-середовища EIU

Покращення податкового адміністрування вписуються в ширшу стратегію України, спрямовану на те, щоб зробити державну політику привабливішою для іноземного бізнесу. Уряд намагався збільшити прямі іноземні інвестиції, щоб підтримати формування внутрішнього капіталу та стимулювати економічну діяльність у приватному секторі. Було досягнуто прогресу в покращенні регуляторного середовища для інвесторів, зокрема у підвищенні прозорості та гарантій. Отже, приплив ПІІ в Україну стабільно зростає⁶, але довіра інвесторів продовжує підриватися через зatoryжну непередбачуваність державної політики. Рішення про зниження ставок зелених тарифів у 2020 році є яскравим прикладом, коли довіру до державної політики було підірвано, оскільки уряд знизив ставки, які раніше було встановлено для заохочення іноземних інвесторів⁷. Прийняття Національної економічної стратегії в березні 2021 року забезпечує важливу основу для розвитку⁸, хоча її, ймовірно, буде переглянуто після відновлення економічної життєздатності після війни.

Розвиток фінансового сектора

Розвиток фінансового сектора поза сумнівом був історією успіху в програмі економічних реформ України. Після фінансової кризи в 2014-2016 роках український уряд (з підтримкою двосторонніх та багатосторонніх партнерств задля розвитку) реструктуризував обтяжений сектор, посиливши здатність регуляторів та учасників фінансового ринку протистояти майбутнім кризам. Основним напрямком роботи став ретельний перегляд діяльності Національного банку України (НБУ; центральний банк). Уряд зміцнив інституційний статус НБУ, надавши йому повноваження сприяти розвитку фінансового сектора. Протягом 2015-2019 років центральний банк виконував Комплексну програму розвитку фінансового сектора України до 2020 року, яка передбачала успішно реалізовані плани з лібералізації валюти, запровадження плаваючого обмінного курсу, раціоналізацію банківського сектора та перенаправлення монетарної політики на таргетування інфляції⁹.

Фінансові корпорації: фінансові активи (млн. грн.)

⁶ Державна служба статистики України

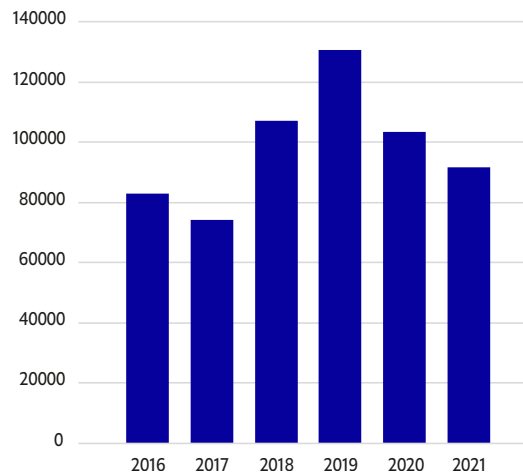
⁷ <https://www.reuters.com/article/us-ukraine-energy-renewables-idUSKCN24M1DS>

⁸ <https://www.kmu.gov.ua/en/news/denis-shmigal-uryad-zatverdiv-nacionalnu-ekonomichnu-strategiyu-do-2030-roku>

⁹ <https://bank.gov.ua/uk/files/wFebBRAYAAIkGv>

На НБУ також було покладено нагляд за фінансовими установами в ширшому розумінні¹⁰. Вдосконалене регулювання банківської системи забезпечило покращення секторального коефіцієнта прострочених кредитів (NPL), який стабільно знижувався з 2017 року. Також було досягнуто прогресу в регулюванні небанківських фінансових послуг. Уряд співпрацює з багатьма місцевими та міжнародними партнерами для регулювання та розвитку небанківського фінансового сектора України, і в 2019 році Верховна Рада України прийняла Закон № 1069-2, який вніс зміни та покращив регуляторну спроможність системи¹¹.

Експорт фінансових послуг (млн дол. США)

Окрім стабілізації та зміцнення системи, Україна також зосередилася на розширенні та поглибленні фінансового сектора. Збиткові державні банки було реформовано шляхом вдосконалення структур корпоративного управління (відповідно до *Принципів стратегічного реформування державного банківського сектора*)¹², тоді як Приватбанк, найбільший комерційний банк в Україні, було успішно націоналізовано, що дозволило запобігти потенційному колапсу¹³. Фінансові активи під управлінням постійно зростали протягом 2014–2021 років, особливо прискорившись у 2020 році¹⁴. У міру зростання сектора і досягнення показників адекватності кредитори повільно збільшували кількість внутрішніх кредитів, які пропонуються протягом 2016–2021 років¹⁵. Зі збільшенням розмірів сектора також збільшувався експорт фінансових послуг, який різко зріс протягом 2017–2019 років¹⁶.

Торгівля

Україна досягла успіху в реформуванні своєї торговельної діяльності, зокрема завдяки успішній розробці та реалізації Експортної стратегії України на 2017–2021 роки¹⁷. Уряд підтримав розвиток експортного сектора, що зростав, усунувши надмірне регулювання, спростивши тарифи на імпорт та покращивши системну гармонізацію з торговими партнерами. Україна успішно провела реформи своїх митних процедур

¹⁰ <https://bank.gov.ua/uk/news/all/golovni-pidsumki-roku-regulyuvannya-ta-naglyadu-za-nebankivskimi-finansovimi-ustanovami>

¹¹ <https://bank.gov.ua/uk/files/DbTumkPIsHRCuzG>

¹² https://www.mof.gov.ua/uk/news/uriad_zatverdiv_printsipi_strategichnogo_reformuvannia_bankiv_derzhavnogo_sektoru_-2392

¹³ <https://pb.bank.gov.ua/en.html>

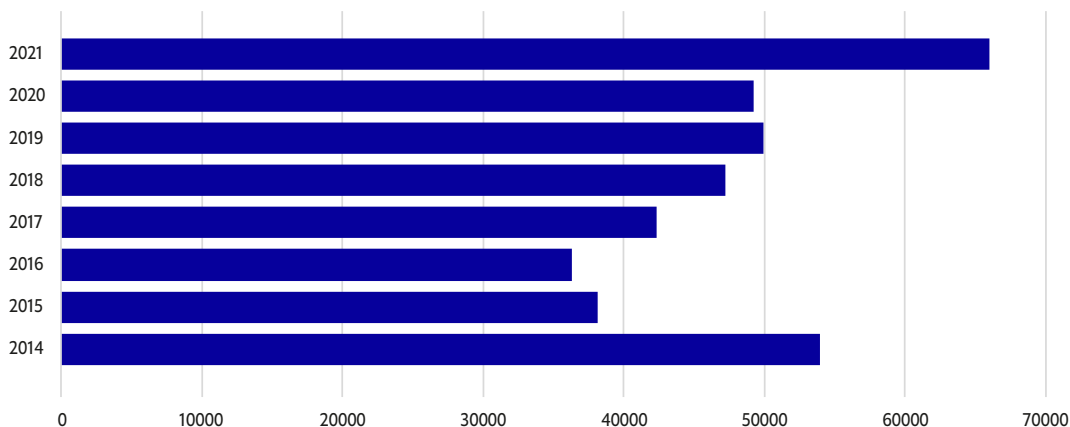
¹⁴ Державна служба статистики України

¹⁵ <https://data.worldbank.org/indicator/FM.AST.DOMS.CN?locations=UA>

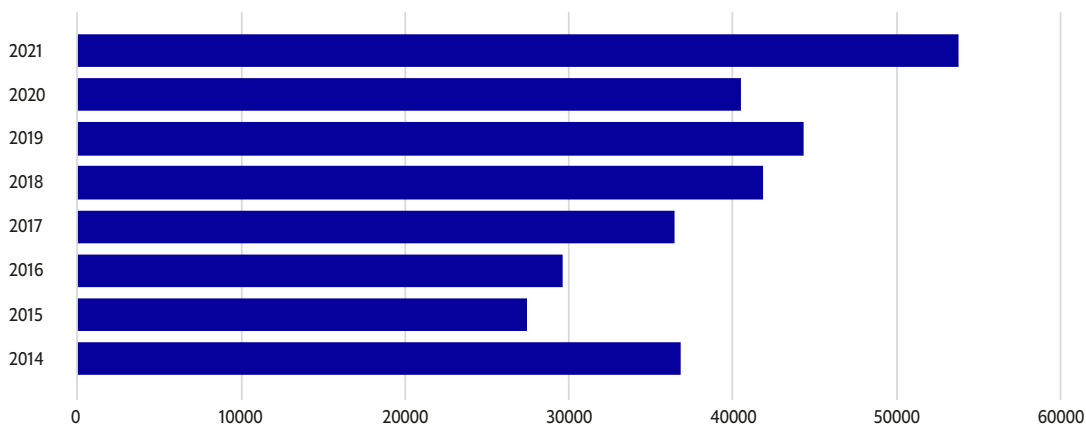
¹⁶ Державна служба статистики України

¹⁷ <https://www.me.gov.ua/Documents/Detail?lang=en-GB&isSpecial=True&id=5a3190f8-2e59-411c-830c-cae3306000d4&title=ExportStrategyOfUkraine>

Обсяг експорту товарів і послуг (млн дол. США)

Обсяг торгівлі з ЄС (експорт + імпорт) (млн дол. США)

шляхом прийняттям змін до Закону України “Про митний тариф” у червні 2020 року¹⁸, а також продовжуючи реформування Державної митної служби у 2021 році¹⁹. Прогрес у реформах торгівлі сприяв швидкому зростанню обсягів експорту в 2016-2019 роках, коли середньорічне значення склало 11,2%, а також різкому зростанню на 34% у 2021 році після спаду, пов’язаного з пандемією у 2020 році²⁰.

Торговельні реформи України зосереджені на зусиллях щодо диверсифікації її торгових операцій та посиленні її інтеграції в ринок ЄС. В обох сферах спостерігається постійний прогрес України. Росія була ключовим торговельним партнером України в 2014 році, забезпечуючи 18,2% її експорту та 22% імпорту²¹. Однак, з того часу частка Росії в експорті та імпорті України постійно зменшувалася, впавши до 4,9% та 8,4%

¹⁸ <https://chamber.ua/wp-content/uploads/2020/07/New-Edition-of-the-Customs-Tariff-of-Ukraine.pdf>

¹⁹ <https://www.kmu.gov.ua/en/news/ukrayina-vprovadzhuye-sistemu-obminu-mitnoyu-informaciyeyu-z-yes-yaka-dozvolit-minimizuvati-zlovzhivannya-na-mitnici-denis-shmigal>

²⁰ Міжнародний валютний Фонд

²¹ Міжнародний валютний Фонд

відповідно у 2021 році²². Китай зайняв значний відсоток частки, що звільнилася, купивши 11,7% українського експорту та забезпечивши 15,3% імпорту в 2021 році²³. Україна досягла особливого прогресу в диверсифікації свого торгового портфеля в ЄС, збільшивши обсяги торгівлі з державами-членами ЄС на 46,2% з 2015 по 2019 рік²⁴. Збільшенню торгівлі з ЄС сприяло підписання Угоди про поглиблену

та всеосяжну зону вільної торгівлі (ЗВТ+ (DCFTA)), яка знизила мита для європейських фірм, які експортують в Україну²⁵. Український уряд також доклав зусиль для гармонізації з торговими стандартами ЄС, зокрема запровадив нову комп'ютеризовану транзитну систему (NCTS)²⁶, яка мінімізує митні зловживання та лежить в основі *Європейської конвенції про процедуру спільного транзиту*.

²² Міжнародний валютний Фонд

²³ Міжнародний валютний Фонд

²⁴ Міжнародний валютний Фонд

²⁵ <https://trade.ec.europa.eu/access-to-markets/en/content/eu-ukraine-deep-and-comprehensive-free-trade-area>

²⁶ <https://eu4pfm.com.ua/news/ukraine-is-already-implementing-a-new-computerized-transit-system-ncts-at-the-national-level-and-reached-a-significant-progress/#:~:text=%E2%80%9CUkraina%20%20вже%20впроваджує%20a,мiжнароднi%20NCTS%20operations%20in%202022>.

ЖИТТЄЗДАТНІСТЬ РЕФОРМ у 2022 році

Подібно до розвитку з 2014 року, поточний ландшафт економічних реформ демонструє картину одностороннього прогресу. У сфері бізнес-середовища дерегуляцію та спрощення оподаткування було ще більше поглиблено та адаптовано до умов війни, оскільки було послаблено адміністративне навантаження на підприємства, що дозволило їм продовжити роботу. Уряд також активно допомагав, коли це було можливо, перемістити підприємства на економічно сприятливі території, щоб обмежити закриття та допомогти тимчасово закритим підприємствам відновити діяльність. Однак, конкуренція була обмежена, а вимоги до тендерів на державних закупівлях тимчасово знято. Приватизація, яка просувалась повільно ще до війни, застопорилася, а проект закону, спрямований на спрощення процесу, було відхилено. У сфері торгівлі, незважаючи на те, що митну реформу було скореговано для забезпечення безперервного імпорту стратегічно важливих товарів, державний бюджет зазнав значного недобору, а блокада морських судноплавних шляхів підірвала експортні можливості України. Реформи у фінансовому секторі, засновані на оновлених пруденційних вимогах та покращеному нагляді, виявилися успішними та допомогли подолати шок для економіки, зумовлений війною.

Бізнес-середовище

Оскільки понад третина українських підприємств призупинила діяльність через вторгнення, а більшість експортної діяльності було зірвано блокадою портів, уряд розпочав амбітну програму переміщення підприємств на економічно сприятливі території на заході України та створення варіантів альтернативної логістики для експорту. Схоже, що план переміщення був успішним, оскільки життєво важливі підприємства перемістилися та знову почали масштабувати свою діяльність. Однак, експорт залишається обмеженим через відсутність морської логістики, яка раніше забезпечувала близько 90% експорту товарів України²⁷.

Кроки до дерегуляції та спрощення податкової системи є прикладами заходів, які не тільки витримали удар війни, але й були нею прискорені. Уряд також почав швидший рух до дерегуляції, щоб зробити можливим ведення бізнесу в умовах війни. Ліцензування було полегшено, щоб допомогти підприємствам відновити діяльність або почати новий бізнес. Орієнтовні результати можна побачити в нещодавньому опитуванні, проведеному Європейською Бізнес Асоціацією (ЕВА), в якому лише 3% із 134

²⁷ <https://www.fao.org/3/cb9013en/cb9013en.pdf>

опитаних компаній не працювали на початку травня (зниження порівняно з 4% у квітні та 29% на початку березня)²⁸. Ліцензії та дозволи, отримання яких раніше потребувало багато часу, замінено простим поданням підприємцем декларацій до відповідних органів²⁹. Як стверджують у Кабінеті Міністрів України, ця зміна, ймовірно, залишиться чинною і після закінчення війни, оскільки вона значною мірою сприяє створенню сприятливого бізнес-середовища³⁰. Процедуру реєстрації фізичних осіб-підприємців також була додатково спрощено: тепер фізичні особи можуть подавати заявки на отримання статусу повністю онлайн, незалежно від їхнього місцезнаходження³¹. Спрощена реєстрація приватного підприємництва також дала сильні результати. З початку війни було зареєстровано понад 10 000 фізичних осіб-підприємців та 1200 компаній³².

Також було прискорене спрощення оподаткування: на період воєнного стану уряд надав можливість перейти на 2% податку з обороту, замінивши податок на прибуток і ПДВ³³. Для суб'єктів малого підприємництва (I-II груп оподаткування) сплата спрощеного податку є добровільною³⁴. Хоча цей захід тимчасовий, він покликаний допомогти підприємствам вижити та продовжити роботу в умовах війни. Послаблення податкового тягаря на окремі підприємства зменшило фінансовий тиск, який штовхав би український бізнес до банкрутства або закриття.

Однак, кроки до чесної конкуренції були стримані. Прозорість державних закупівель було обмежено, оскільки вимогу проведення тендерів було призупинено на час війни³⁵. Хоча цей захід був життєво важливим для забезпечення швидкості закупівель, необхідних для оборони держави та підтримки економіки на плаву, він спричинив значне зниження конкуренції. Станом на травень 2022 року під час війни було укладено 228 000 договорів без оголошення про закупівлю, що означає, що підприємства не були поінформовані заздалегідь і не могли запропонувати кращу ціну³⁶. Зняття вимоги проводити тендер у ProZorro (електронній системі, яка дає відкритий доступ до можливостей державних закупівель в Україні) було необхідним для оперативного реагування держави на змінені умови та допомогло врегулювати дефіцит продуктів харчування, ліків та палива. Проте, необхідні товари надходили за завищеними цінами. За даними ProZorro, у 2021 році держава заощадила близько 7,47 млрд грн (близько 255 млн доларів США), що в 40 разів більше, ніж сума, заощаджена після призупинення вимоги проводити тендери (тендери наразі є добровільними)³⁷. Це збільшення державних видатків зумовило додатковий тиск на і без того обтяжений бюджет України і, таким чином, негативно вплинуло на її стійкість під час війни, включаючи її здатність фінансувати оборону. Приватизація також зупинилася, коли почалася війна, хоча це зрозуміло, оскільки уряд визначив пріоритети

²⁸ <https://eba.com.ua/uk/majzhe-polovyna-kompanij-eva-vidnovyly-povnotsinnu-robotu/>

²⁹ <https://finclub.net/ua/news/minekonomiky-planuie-zberehty-derehuliatciiu-biznesu-pisliia-viiny.html>

³⁰ <https://www.kmu.gov.ua/news/uryad-pidtrimav-zakonoproekt-pro-deregulyaciyu-vedennya-biznesu-v-ukrayini>

³¹ <https://jur-gazeta.com/dumka-eksperta/yak-stati-fop-pid-chas-viyni-poradi-yurista.html>

³² <https://opendatabot.ua/war>

³³ <https://tax.gov.ua/uk/mass-media/news/579024.html>

³⁴ <https://tax.gov.ua/uk/mass-media/news/577089.html>

³⁵ <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/169-2022-%D0%BF#Text>

³⁶ <https://www.epravda.com.ua/columns/2022/05/9/686797/>

³⁷ <https://www.epravda.com.ua/columns/2022/05/9/686797/>

інших нагальних реформ, щоб захистити економіку від шоку, пов'язаного з війною. Верховна Рада відхилила законопроект, спрямований на спрощення приватизації державного майна в умовах воєнного стану.

Розвиток фінансового сектора

Зіштовхнувшись із безпрецедентним викликом повномасштабної війни, фінансова система України виявилася інституційно стійкою, забезпечуючи грошовий обіг та уникаючи паніки на фінансових ринках. В умовах форс-мажорних обставин банківська система мала достатньо ліквідності, щоб витримати удар. Своєчасно запроваджені тимчасові заходи включали фіксацію валютного курсу,

обмеження валютного ринку, контроль за рухом капіталу, фінансування дефіциту бюджету шляхом купівлі “військових облігацій” державними банками та НБУ.

У відповідь на вторгнення Росії в банківському секторі були ліквідовані АТ “Міжнародний резервний банк” та ПАТ “Промінвестбанк”, дочірні компанії російських фінансових установ. Враховуючи їхню відносно несуттєву роль на ринку (станом на січень 2022 року їм належало 2% чистих активів банківського сектора), зниження загальних активів сектора було пов'язано насамперед із продажем активів іноземними та приватними фінансовими установами. Найбільш стійкими до шоку виявилися державні банки, частка яких у чистих активах та коштах фізичних осіб зросла до 47,8% та 55,9% відповідно³⁸.

³⁸ <https://finbalance.com.ua/news/bankivska-sistema-ukrani-popri-viynu-zumila-zbilshiti-depozitny-i-kreditny-portfel>

Хоча після розв'язання війни споживчий попит на кредити зменшився, в корпоративному секторі залишився помірний попит. У відповідь уряд сприяв кредитуванню підприємств шляхом покращення умов субсидованих державою кредитних схем. Програма “Доступні кредити 5-7-9%” була розширена за рахунок скасування всіх вимог, яким мали відповідати довоєнні заявники³⁹. Тепер будь-який український бізнес, який потребує підтримки, може отримати кредит на вигідних умовах, а максимальну суму кредиту збільшено до 60 млн грн (приблизно 2 млн доларів США). На період дії воєнного стану та протягом одного місяця після його скасування ці позики є безвідсотковими⁴⁰.

Реформи, здійснені в банківсько-фінансовому секторі, забезпечили стійкість сектора під час війни. Переспрямування грошово-кредитної політики НБУ та посилення його інституційної спроможності та регуляторного нагляду виявилися важливими факторами для забезпечення макрофінансової стабільності під час війни через підвищення фінансової стабільності та прозорості банків і забезпечення достатніх грошових резервів. Український уряд та НБУ діяли на випередження, запровадивши тимчасові заходи для подальшого підвищення стійкості сектора. На початку конфлікту НБУ підтримував свою ставку на рівні 10% і зафіксував свій обмінний курс, щоб забезпечити певну видимість стабільності⁴¹. Фіксація обмінного курсу та облікової ставки, а також спрощення видачі державних позик забезпечили відносно безперебійну роботу

фінансових установ, при цьому банківський сектор зазнав лише помірних втрат у перші місяці війни⁴². У результаті сектор зміг забезпечити безперервність надання послуг у всіх сферах: виконуються зобов'язання щодо виплат пенсій та соціальних виплат, клієнти українських банків вільно здійснюють карткові операції за кордоном, а Розрахункова палата безперебійно обслуговує міжбанківські грошові перекази⁴³. На початку червня 2022 року НБУ зробив сміливий крок, піднявши ставку з 10% до 25%⁴⁴, намагаючись стримати стрімку інфляцію та захистити гривню (місцеву валюту). Цей крок покликаний уповільнити зниження купівельної спроможності України та полегшити тиск на валютні резерви (які виснажуються через намагання втримати фіксовану вартість валюти).

Торгівля

Прогрес, досягнутий у сприянні експорту та транзиту України, зупинився, оскільки морські порти були або захоплені (Маріуполь, Бердянськ, Скадовськ, Херсон), або заблоковані (Одеса, Миколаїв). Функціонування залізничної інфраструктури, яка не в змозі повністю замінити морські експортні маршрути, також часто порушується ракетними ударами. Митну реформу було адаптовано до умов війни, введено нульове розмитнення автомобілів та знято обмеження на ввезення окремих товарів (гуманітарна допомога, продукти харчування, паливо тощо).

³⁹ <https://www.epravda.com.ua/publications/2020/03/6/657777/>

⁴⁰ <https://www.ukrinform.ua/rubric-economy/3433695-urad-znimae-vsi-obmezenna-po-programi-579-smigal.html>

⁴¹ <https://bank.gov.ua/uk/news/all/natsionalniy-bank-ukrayini-vidkladaye-uhvalennya-rishennya-schodo-oblikovoyi-stavki>

⁴² <https://bank.gov.ua/ua/news/all/bankivskiy-sektor-ui-kvartali-zberig-visoku-likvidnist-ta-operatsiyunu-pributkovist-popri-enni-diyi--oglyad-bankivskogo-sektoru>

⁴³ <https://mind.ua/openmind/20239949-yak-pracyue-bankivska-sistema-ukrayini-v-umovah-vijni>

⁴⁴ <https://bank.gov.ua/uk/news/all/natsionalniy-bank-ukrayini-pidvischiv-oblikovu-stavku-do-25>

Брак оновлення інфраструктури в минулому, зокрема відсутність модернізації залізничної системи, значно обмежили стійкість України до блокади її морських шляхів, оскільки на західному кордоні України утворилися великі затори на залізниці, а в країні зараз застрягли 20 мільйонів тон зерна⁴⁵. За даними Мінагрополітики України, обсяги експорту українського зерна та борошна в травні були в 2,6 рази меншими порівняно з відповідним періодом минулого року⁴⁶. Порушення морського судноплавства призвело до різкого зростання витрат на транспортування, що змушує українських фермерів, які намагаються звільнити елеватори, продавати свій врожай нижче світових ринкових цін⁴⁷. Блокада чорноморських судноплавних шляхів не лише погіршила економічні показники України, а й підірвала світове продовольче постачання, підвищивши ризик глобальної продовольчої кризи, оскільки Україна є одним із найбільших світових постачальників пшениці, кукурудзи, ячменю та ріпаку⁴⁸.

Однак, в інших секторах успішна диверсифікація українських торговельних мереж з 2014 року, зокрема, відхід від Росії, дещо обмежила прямий вплив розв'язання війни на здатність України купувати й продавати життєво важливі продукти та товари. Пристосування митної реформи до умов війни також допомогло забезпечити безперебійний потік товарів, необхідних для військових та гуманітарних цілей. Це запобігло масовому дефіциту серед населення та в армії. Проте, не всі зміни сприяли стійкості держави. Нульове розмитнення автомобілів, спрямоване на полегшення імпорту необхідних для армії та населення автомобілів, призвело до значних бюджетних недоборів. За даними Комітету Верховної Ради України з питань фінансів, податкової та митної політики, Україна щодня втрачає близько 100 млн грн (близько 3,4 млн доларів США) через підхід нульового розмитнення⁴⁹. Збільшення обсягів імпорту автомобілів також чинило додатковий тиск на Державну митну службу України, створюючи великі черги та затримуючи вантажі гуманітарної допомоги.

⁴⁵ <https://www.world-grain.com/articles/16901-eu-to-create-solidarity-lanes-for-moving-grain-out-of-ukraine#:~:text=BRUSSELS%2C%20BELGIUM%20%E2%80%94%20%20Європейська%20комісія,%20тварин%20корм%20і%20добрив>

⁴⁶ <https://ukranews.com/uk/news/860299-grain-exports-down-2-6-times-in-may-agrarian-policy-ministry>

⁴⁷ <https://www.atlanticcouncil.org/in-depth-research-reports/issue-brief/russias-war-on-global-food-security/>

⁴⁸ <https://www.reuters.com/markets/us/ukraines-rising-role-grain-exports-complicates-impact-crisis-2022-01-26/>

⁴⁹ <https://itd.rada.gov.ua/billInfo/Bills/pubFile/1280143>

ПРОГНОЗ

Післявоєнний час стане часом можливостей для України. Оскільки як вітчизняна, так і міжнародна аудиторія віддана ідеї відбудови та розвитку України, ймовірно, матиме місце значний тиск для продовження та прискорення реалізації порядку денного реформ. Продовження бізнес-реформ може дозволити Україні просуватися вперед з дерегуляцією, приватизувати збиткові ДП, де це доречно, та робити процеси закупівель прозорішими. Водночас, лібералізація сільського господарства та посилення торговельної інфраструктури забезпечуватимуть стабільність фінансового сектора, залучатимуть іноземні інвестиції та сприятимуть вітчизняному підприємництву, стимулюючи прискорене зростання та збільшуючи доходи бюджету при зменшенні видатків.

Бізнес-середовище

Хоча в покращенні бізнес-середовища в Україні було досягнуто значного прогресу, зокрема щодо дерегуляції, створення умов для процвітання бізнесу залишиться ключовим фактором для покращення бізнес-середовища в Україні, підтримки сталого функціонування існуючих підприємств та створення нових, коли буде досягнуто миру. Продовження приватизації великих і збиткових державних підприємств і повернення до прозорішого процесу закупівель шляхом відновлення тендерних

вимог і поширення їх на більшість державних угод призведе до зростання конкуренції в усіх сферах і знизить державні витрати. Такі кроки також дозволять більшій кількості українських підприємців вийти на ринок і розвивати бізнес у повоєнних умовах. Процедурні спрощення щодо аудиту, обліку товарів, аукціонів та оцінки майна полегшать малим та середнім підприємствам переміщення своїх об'єктів або розширення шляхом придбання та інвестування в державні активи. Це також покращить інвестиційний клімат в Україні, полегшуючи вихід іноземних інвесторів на ринок після завершення конфлікту, що ще більше підвищить продуктивність та конкурентоспроможність.

Післявоєнний період може дати можливість завершити складну земельну реформу, надавши право купувати землю сільськогосподарського призначення юридичним особам, у тому числі іноземним (хоча ухвалення такого закону було б можливим лише після референдуму). Відкриття шляху для припливу міжнародного капіталу в українське сільське господарство, ймовірно, збільшить продуктивність у всьому секторі і підвищить його конкурентоспроможність на ринку ЄС. Повернення статусу житниці Європи також дає безпрецедентну можливість для ширшого відновлення економіки України та створення нових внутрішніх надходжень для фінансування повоєнних зусиль з відновлення. У той же час, потенційне

знищення або втрата багатьох металургійних і машинобудівних заводів та шахт на сході України в короткостроковій перспективі завдасть удару по загальним результатам економіки, а через втрату експорту металургійної продукції – по торговельному балансу, а також надходженнях до бюджету. Однак, у довгостроковій перспективі це дає можливість переорієнтувати політичні зусилля та інвестиції в нерозвинену, але більш конкурентоспроможну та менш капіталомістку легку промисловість України, особливо фармацевтичне та електротехнічне виробництво, виробництво пластмаси та гуми, меблі, текстиль, харчові продукти та сільськогосподарську продукцію. Цей новий фокус підвищить конкурентоспроможність у всіх галузях та збільшить загальний обсяг виробництва. З часом це також, ймовірно, відобразиться на торговельному балансі України, а перед тим – на податкових надходженнях.

Розвиток фінансового сектора

Прогрес, досягнутий у фінансовому секторі в період 2014-2021 років, дозволив йому залишатися стабільним, коли вибухнув конфлікт. Завдяки збільшенню інституційної спроможності НБУ, коли почалася війна, було вжито оперативних заходів для подальшого зміцнення стійкості фінансового сектора та забезпечення продовження його роботи в умовах безпрецедентного стресу лише з помірними втратами. Забезпечення стабільності та прозорості фінансового сектора є обов'язковим для економічного відновлення України, оскільки воно є

наріжним каменем безперебійної роботи державних і приватних підприємств, торгових потоків, соціальних виплат тощо як під час війни, так і після неї. Незважаючи на те, що в нинішніх екстремальних умовах валютний контроль є дуже необхідним, якнайшвидша його ліквідація відновить конкурентоспроможність у фінансовому секторі та економіці в цілому⁵⁰. Продовження рішучої боротьби з корупцією в секторі після завершення конфлікту забезпечить ефективне використання міжнародної підтримки для зусиль з відновлення. Після закінчення війни уряду також потрібно буде розглянути можливість суттєвого зниження частки державних банків шляхом приватизації Приватбанку, найбільшого кредитора країни, та Ощадбанку, великого розпорядника пенсійних та соціальних виплат. Це стимулюватиме чесну конкуренцію та привабить нових учасників. Посилення конкуренції сприятиме розширенню доступу до кредитів для місцевих підприємств, які були змушені переїхати, переорієнтувати свій бізнес, скоротити штат або втратили джерело доходу. Подальше покращення захисту кредиторів на законодавчому та інституційному рівнях та створення повноцінного вторинного ринку проблемної заборгованості ще більше посилить стабільність та передбачуваність фінансового сектора, заохочуючи іноземних інвесторів відновити свою співпрацю з Україною. Управління коефіцієнтом прострочених кредитів в Україні стане важливим завданням для уряду, оскільки серйозні проблеми, викликані війною, призвели до різкого зростання числа позичальників, які не можуть виплачувати кредити.

⁵⁰ <https://www.epravda.com.ua/rus/news/2022/05/20/687260/>

Торгівля

Після закінчення терміну дії попередньої експортної стратегії України в 2021 році уряду потрібно буде оцінити сильні та слабкі сторони ініціативи, що має стати основою для розробки та реалізації нової стратегії на роки вперед. Збільшення фінансування та інституційного статусу Офісу з розвитку підприємництва та експорту дасть цьому органу можливість спиратися на свої досягнення протягом 2018-2021 років. Аналогічно, подальше зміцнення потенціалу Експортно-кредитного агентства та розвиток бізнес-представництв за кордоном допоможе підтримувати стабільне зростання на експортному ринку України. Тим часом гармонізація умов торгівлі та усунення нетарифних торговельних бар'єрів сприятиме зростанню експортного сектора України.

Розвиток досягнень у митній сфері шляхом подальшого підвищення прозорості та нагляду призведе до подальшого збільшення бюджетних надходжень. Навпаки, збереження нульового митного оформлення для деяких товарів стримує надходження, але це може бути тією ціною, яку варто заплатити за посилення конкуренції та інновацій для низки українських галузей промисловості. Враховуючи масові збої в експорті України через блокаду її морських судноплавних шляхів, оновлення транспортної інфраструктури країни стане ключовим для спроможності України відновитися після безпрецедентних збоїв у експорті та збільшити свою загальну експортну та транзитну спроможність. Забезпечення безперервного функціонування торгівлі, навіть якщо морські порти не будуть відразу розблоковані після закінчення війни, або якщо вони згодом зазнають іншого тиску або кризових ситуацій, буде критично важливим. По-перше, модернізація

українських залізниць, зокрема приведення ширини залізничних колій у відповідність до стандартів ЄС, має важливе значення для того, щоб зробити залізницю життєздатною альтернативою заблокованим на даний момент морським торговельним маршрутам. Наступне – це інвестиції в автомобільну та залізничну інфраструктуру на західному, північному та південно-західному напрямках, які дозволять збільшити потоки українського експорту до портів Балтійського моря та Чорного моря в Румунії. Врешті, модернізація дунайських портів допомогла б диверсифікувати маршрути судноплавства та принаймні частково полегшити навантаження на морські порти, водночас гарантуючи безперервність функціонування торгівлі у разі поновлення тиску на чорноморське судноплавство. Диверсифікація торгових партнерів, які постачають такі важливі товари, як поташ і дизельне паливо, забезпечить уникнення дефіциту та безперервне внутрішнє виробництво у важливих секторах, таких як сільське господарство.

LONDON

20 Cabot Square
London, E14 4QW
United Kingdom
Tel: (44.20) 7576 8000
Fax: (44.20) 7576 8500
Email: london@economist.com

GENEVA

Rue de l'Athénée 32
1206 Geneva
Switzerland
Tel: (41) 22 566 2470
Fax: (41) 22 346 93 47
Email: geneva@economist.com

NEW YORK

750 Third Avenue
5th Floor
New York, NY 10017
United States
Tel: (1.212) 554 0600
Fax: (1.212) 586 1181/2
Email: americas@economist.com

DUBAI

Office 1301a
Aurora Tower
Dubai Media City
Dubai
Tel: (971) 4 433 4202
Fax: (971) 4 438 0224
Email: dubai@economist.com

HONG KONG

1301
12 Taikoo Wan Road
Taikoo Shing
Hong Kong
Tel: (852) 2585 3888
Fax: (852) 2802 7638
Email: asia@economist.com

SINGAPORE

8 Cross Street
#23-01 Manulife Tower
Singapore
048424
Tel: (65) 6534 5177
Fax: (65) 6534 5077
Email: asia@economist.com